

การเรียนรู้ในการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไทใหญ่ ผ่านการสืบสาน
ภูมิปัญญา การทำจองพาราอย่างมีส่วนร่วม กรณีศึกษาบ้านเมืองปอน จ.แม่ฮ่องสอน

Learning in Participatory Conservation of Cultural Landscape Values in Tai-Yai

Community through the Folk-Wisdom Inheritance of Making Jong Para:

A Case Study of Baan Muang Pon, Mae Hong Son Province

เกศรา เชื้อหวอง¹

บทคัดย่อ

คุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิต สภาพแวดล้อม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณค่าพื้นฐานในการดำรงอยู่ของชุมชน ดังเช่นที่บ้านเมืองปอนซึ่งเป็นชุมชนชาวไทใหญ่ที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในพื้นที่ จ.แม่ฮ่องสอนที่ยังคงความพยายามในการรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ด้วยคุณค่าทางความเชื่อ ความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ โดยในครั้งนี้ได้มีส่วนร่วมกับผู้วิจัยในการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ผ่านการสืบสานภูมิปัญญา การทำจองพารา² ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งบทความนี้จะนำเสนอประเด็นการเรียนรู้ในการปฏิบัติการดำเนินงานอนุรักษ์ในระยะต่างๆ ดังต่อไปนี้ 1. การสร้างความคุ้นเคยในการดำเนินงานร่วมกัน ในระยะศึกษาความต้องการร่วมของชุมชนโดยการดำเนินงานด้วยทักษะในด้านต่างๆ ซึ่งได้ทำให้เกิดการรับรู้ถึงความต้องการร่วมของชุมชนในเรื่องการสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่มเยาวชน 2. การใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน ในระยะการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม โดยการใช้เครื่องมือที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งได้ทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นขั้นเป็นตอนในการดำเนินงานทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในด้านภูมิปัญญาการทำจองพารา 3. การดำเนินงานสืบสานภูมิปัญญาการทำจองพาราในระยะการดำเนินงานโดยชุมชนโดยการสังเกต การดำเนินงานและผลการอนุรักษ์ทั้งในด้านสภาพแวดล้อม คุณค่าความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐาน และความเข้าใจในการดำเนินงาน เพื่อนำมาสรุปเป็นประเด็นการเรียนรู้ในผลการดำเนินงานอนุรักษ์ในครั้งนี้ คือ 1. ความต้องการอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม 2. การเรียนรู้ในการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม และ 3. การอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม พร้อมกับข้อเสนอแนะในการพัฒนาการดำเนินงานทั้งในด้าน บทบาทการเป็นผู้ประสานงาน เครื่องมือในการดำเนินงาน ประเด็นในการดำเนินงาน และแนวทางในการดำเนินงาน เพื่อการอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จองพารา

¹ สาขาวิชาสถาปัตยกรรมเพื่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม สถาบันอาศรมศิลป์

² จองพารา เป็นภาษาไทยใหญ่ แปลว่า “ปราสาทพระ” ซึ่งประกอบไปด้วย คำว่า “จอง” แปลว่า วัดหรือปราสาทและคำว่า “พารา” แปลว่า พระพุทธรูป การทำจองพาราถือเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญในการสร้างปราสาท เพื่อใช้สำหรับรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่กลับลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวันออกพรรษา

Abstract

Cultural landscape values have reflected ways of life in the society, environments, and especially basic values in living with pride. Like Baan Muang Pon, an oldest Tai-Yai community in Me Hong Son Province that's trying to maintain its traditions and culture reflecting their conventional ways of life based on the faith in Buddhism. This time, the community joined the researcher in the conservation of cultural landscape values through the folk wisdom inheritance of making Jong Para³, to which participatory action research was applied. This article presents the issues of knowledge obtained, while working with the community in each 3 phase as follows: 1) building intimacy between the community and the researcher in the phase of the community's shared demand investigation through various skills of working that leading to the knowing of subjected demands regarding the inheritance of cultural values among juvenile groups; 2) the use of cultural map as a tool in the phase of participatory work through the manipulation of an appropriate tool that met the community's demands so as to create participatory and step-by-step learning of conducting cultural map in term of folk wisdom of making Jong Para; and 3) the work of folk wisdom inheritance of making Jong Para in the phase of community work through the observation of the performance and the outcomes of the conservation by the community itself in views of environments, values of fundamental relationships, and understanding of work implementation. These 3 essential phases were to be concluded as the learning issues from the conservation outcomes. To describe, 1) The need to conserve values of cultural landscape in the community; 2) learning to conduct conservation of cultural landscape values; and 3) the conservation of cultural landscape values. Furthermore, recommendations were also added in the aspect of the development of work performance with respect to roles as coordinators, work tools, work issues and work guidelines; for the sustainable conservation of cultural landscape values which will be concretely in accordance with the community's demands in the future.

Keyword: Conservation Cultural Landscape Values Participatory Action Research Jong Para

1. บทนำ

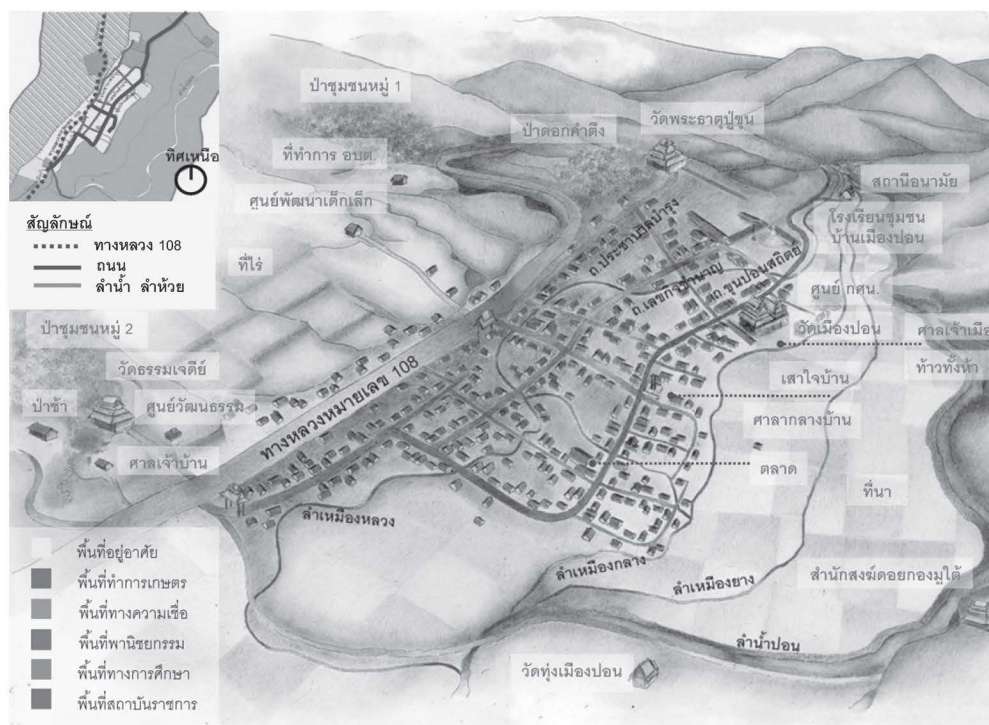
ชุมชนบ้านเมืองปอนเป็นชุมชนชาวไทยใหญ่ที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในพื้นที่ จ. แม่ฮ่องสอน⁴ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มน้ำปอน ในเขตเทือกเขาดอยผาห้วย โดยอยู่ใกล้กับเส้นทางการค้าโบราณระหว่างเมืองเชียงใหม่และพม่า ซึ่งได้มีการพัฒนาเป็นเส้นทางคมนาคมสายหลักที่ใช้สำหรับเดินทางเข้าสู่ตัวเมืองแม่ฮ่องสอนในปัจจุบัน พร้อมกับความสามารถของชุมชนในการพัฒนาตนเองขึ้นมาได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยพื้นฐานโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน⁵ ที่มีการแสดงออกอย่าง

³ *Jon Para* is Tai-Yai dialect referring to Buddhist castle. The term is composed of two words. The first one is *Jong* which means 'temple' or 'castle' and *Para* means 'Buddha'. The making of '*Jong Para*' is a significant folk wisdom to make the castle for welcoming back the Buddha traveling down from the heaven to the earth on 'Oak Pansa' day (The end of Buddhist lent day).

⁴ ราช วรินทร์ (2553) ได้ให้ข้อมูลว่า ชาวชุมชนบ้านเมืองปอนได้มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณใกล้เคียงที่ตั้งชุมชนในปัจจุบัน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2365 ซึ่งตรงกับในช่วงปลาย สมัยรัชกาลที่ 2

⁵ ศรีศักร วัลลิโภดม (2551) ได้อธิบายถึงโครงสร้างทางสังคมพื้นฐาน โดยพิจารณาจากองค์ประกอบความสัมพันธ์ที่เกิดจากความเกี่ยวพันของคนในพื้นที่ ได้แก่ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือระบบความเชื่อ ความศรัทธา (2) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน หรือระบบสังคม และ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ หรือระบบเศรษฐกิจ อันทำให้เกิดสำนึกร่วมของการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มภายในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดียวกัน

เด่นชัดผ่านการสร้างสรรค์องค์ประกอบทางกายภาพ ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญา ความรู้ประเภทต่างๆ ที่มีในชุมชน ดังรูปที่ 1 จึงได้ก่อให้เกิดเป็นคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยเฉพาะในด้านการดำรงอยู่ของชุมชนด้วยความเชื่อและความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาตามวิถีดั้งเดิมของชาวไทยใหญ่⁶ ที่ได้นำมาสู่ความเป็นอิสระและความภาคภูมิใจในการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม⁷ ความสามัคคีในการรวมกลุ่มเพื่อการดำเนินกิจกรรมทางสังคมในด้านต่างๆ และตลอดไปจนถึงผลประโยชน์ที่ตามมาในเชิงเศรษฐกิจ

รูปที่ 1 องค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ภายในชุมชนบ้านเมืองปอน

ที่มา: การสำรวจโดยผู้วิจัยและ น.ส.กุสุมา บุญกาญจน์, 2554 และ
ผังหลัก จากสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2552 และปรับปรุงโดยผู้วิจัย

ในขณะเดียวกันที่ความเจริญทางสังคมเมืองในยุคปัจจุบันก็ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงคุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชน เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยในรูปแบบที่ทันสมัยซึ่งส่งผลต่อวิถีการอยู่อาศัยร่วมกันในชุมชน การลักลอบตัดไม้เพื่อหวังผลในเชิงธุรกิจ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจือจางลงของกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี ในส่วนที่เคยถือปฏิบัติกันในรอบครัว เป็นต้น จึงทำให้ชาวชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมในด้านภูมิปัญญาประเภทต่างๆ และมีความต้องการสืบสานทางวัฒนธรรมอย่างมีเป้าหมายร่วมกัน ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับผู้วิจัยในการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ด้วยแนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผ่านการสืบสานภูมิปัญญา การทำจองพาราด้วยคุณค่าในด้านความเชื่อ ความศรัทธา

⁶ รุ่งตะวัน อ่วมอินทร์ (2555) ได้อธิบายภาพชัดที่ว่า “อย่ากินอย่างม่าน อย่าทานอย่างไต่” นั้นหมายถึง อย่ากินอย่างพม่า อย่าทำบุญแบบคนไต โดยเป็นการเปรียบเทียบวิถีชีวิตของชาวพม่าที่ให้ความสำคัญกับการกินอยู่ ซึ่งแตกต่างกับวิถีชีวิตของชาวไทยใหญ่ที่เห็นว่าการทำบุญทำทานเป็นเรื่องสำคัญของชีวิต

⁷ จากการศึกษาของ พรณิดา ชันธพัทธ์ (2554) ทำให้เห็นว่า การที่ประเทศไทยเป็นพื้นที่เสรีในการแสดงออกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ประกอบกับการจัดกิจกรรมงานประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนาของชาวไทยใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นประเพณีร่วมกันกับชาวไทย และในขณะเดียวกันก็มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไป จึงทำให้ชาวไทยใหญ่เกิดความรู้สึกใกล้ชิดทางวัฒนธรรมร่วมกับชาวไทย ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีความรู้สึกเป็นอิสระในการปลดปล่อยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเปิดเผย

ทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เพื่อการเรียนรู้ในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กับคุณค่าทางสังคมพื้นฐานและความต้องการของชุมชนในด้านต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม บทความนี้จึงเป็นการนำเสนอประเด็นการเรียนรู้ในการดำเนินงานอนุรักษ์ทั้งในส่วนการปฏิบัติการและผลการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้น พร้อมกับข้อเสนอแนะในการพัฒนาการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2. วิธีการวิจัย เครื่องมือการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ที่มีลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งได้เริ่มต้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ เพื่อนำมาสู่แนวทางในการดำเนินงานและการใช้เครื่องมือ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานอนุรักษ์ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบว่าการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในเรื่องการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ โดยสรุปได้ว่าเป็นการดูแลรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมในภาพรวมด้วยการรักษาความสมดุลระหว่างประโยชน์ใช้สอย ในปัจจุบันกับการรักษาองค์ประกอบต่างๆ ในพื้นที่ (เพียรกานต์ วงศ์วานิชย์ศิลป์, 2550) ทั้งในส่วนการดำเนินกิจกรรม องค์ประกอบทางกายภาพ และสภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาประเภทต่างๆ และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ตลอดจนกระทั่งผู้คนในชุมชน อันเนื่องมาจากคุณค่าความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐานของมนุษย์ทั้งในด้านความเชื่อ สังคม และเศรษฐกิจ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551 และ 2554; กัญบัตรเบอร์ร่า และอุทยานแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา อ้างถึงใน Lennon and Mathews, 1996) ด้วยแนวทางในการอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนหลักๆ คือ (1) การค้นหาคุณค่า ซึ่งเกิดจากการระบุคุณค่าทางวัฒนธรรม ที่มีและการประเมินคุณค่าเพื่อการดำเนินงาน (2) การดำเนินการ ซึ่งประกอบไปด้วยการวางแผน การปฏิบัติการ และการสรุปผลร่วมกัน (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับสถาบันการศึกษา และหน่วยงานในระดับท้องถิ่น, 2548)

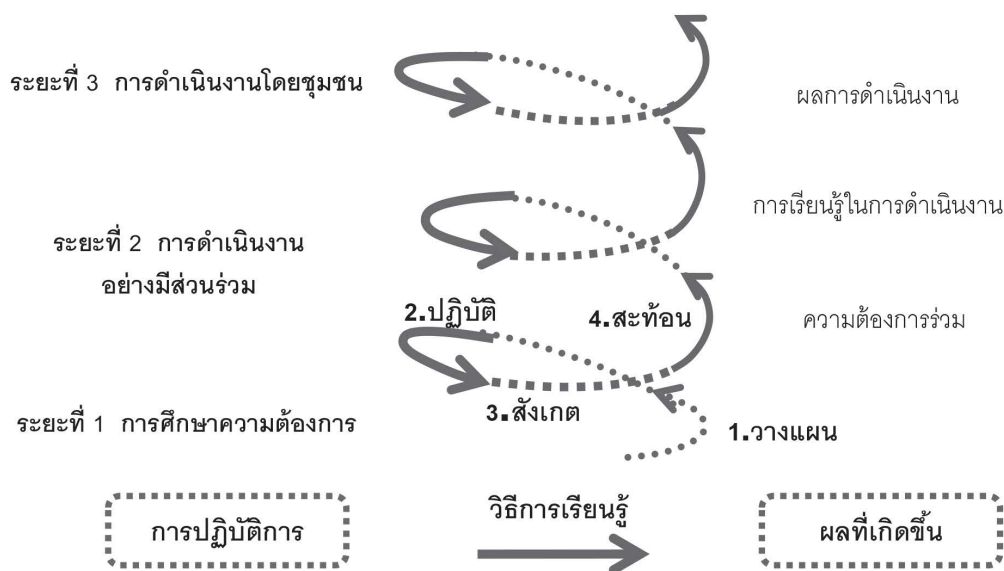
ในส่วนแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ นั้น ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้ไปพร้อมๆ กับการพัฒนาชุมชน (กมล สุตประเสริฐ, 2540) ด้วยแนวทางการดำเนินงานที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างผู้วิจัยและชาวชุมชนในทุกขั้นตอน (นิตยา เงินประเสริฐศรี, 2544) ซึ่งได้เริ่มต้นจากความต้องการของชุมชน แล้วจึงเคลื่อนเข้าสู่การสร้างความเข้าใจ เพื่อการกระทำที่พร้อมจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยผู้วิจัยมีหน้าที่ในการกระตุ้น ให้เกิดการดำเนินการ กระบวนการ ด้วยการเป็นผู้สังเกตการณ์ การออกแบบเครื่องมือ การประสานงาน การมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยน และการเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม (ผ่องพรรณ ทรัพย์มงคลกุล, 2553) บนพื้นฐานในการทำความเข้าใจชุมชน ด้วยการให้ความสำคัญต่อภูมิความรู้ในท้องถิ่น รวมไปถึงการพัฒนาความเชื่อมั่นและศักยภาพของชุมชน (พันธุ์ทิพย์ รามสูต, 2540) ด้วยวิธีการปฏิบัติงานวิจัย ซึ่งมีลักษณะเป็นวงจรขั้นตอนที่ประกอบไปด้วยการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกตผล และการสะท้อนผล โดยวงจรดังกล่าวจะเกิดขึ้นซ้ำๆ ในลักษณะหมุนวนต่อเนื่องกันไปในการดำเนินกระบวนการ (Kemmis และคณะ อ้างถึงใน จำเริญจิตรหลัง, 2553) เพื่อให้การปฏิบัติงานสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงได้ทำการประมวลเป็นแนวทางการเรียนรู้ในการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งได้ครอบคลุมระยะเวลาทั้งสิ้น 2 ปี 7 เดือน นับตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ถึง เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2556 โดยได้แบ่งออกเป็นระยะการดำเนินงานต่างๆ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการของชุมชน ผู้วิจัยมีบทบาทในการศึกษาถึงความต้องการร่วมในการอนุรักษ์ คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยการทำควมรู้จักสภาพแวดล้อม วิธีการดำเนินชีวิต และกลุ่มคนต่างๆ การสอบถามถึงความสนใจและความคิดเห็นที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการสังเกตถึงความต้องการร่วมที่มีในชุมชน การดำเนินงานในช่วงนี้ได้ครอบคลุมระยะเวลาทั้งสิ้น 12 เดือน นับตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2554

ระยะที่ 2 การดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยมีบทบาทในการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยการกระตุ้นชุมชนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการระบุคุณค่าและการดำเนินงาน พร้อมกับการสังเกตถึงการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น การดำเนินงานในช่วงนี้ได้ครอบคลุมระยะเวลาทั้งสิ้น 10 เดือน นับตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2554 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2555

ระยะที่ 3 การดำเนินงานโดยชุมชน ผู้วิจัยมีบทบาทในการเอื้อให้ชุมชนเกิดการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมด้วยตนเอง โดยการติดตามและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเท่าที่จำเป็น พร้อมกับการสังเกต ถึงลักษณะการดำเนินงานและผลที่เกิดขึ้น การดำเนินงานในช่วงนี้ได้ครอบคลุมระยะเวลาทั้งสิ้น 9 เดือน นับตั้งแต่เดือนกันยายน พ.ศ. 2555 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2556

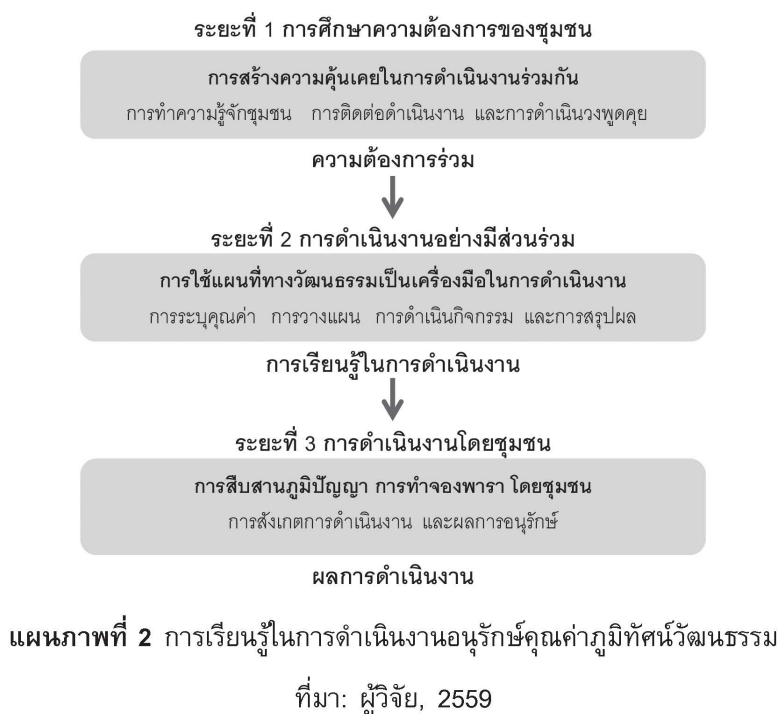

แผนภาพที่ 1 แนวทางการเรียนรู้ในการดำเนินงานวิจัย
ที่มา: ผู้วิจัย, 2559

เครื่องมือที่ใช้สำหรับการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้สามารถแบ่งออกได้เป็นสองส่วน คือ ในส่วนการปฏิบัติการ ซึ่งจะเป็นลักษณะของการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การพูดคุยส่วนตัว การพูดคุยกลุ่มย่อย การพูดคุยร่วมกัน การอยู่อาศัยในชุมชน การทำแผนที่ทางวัฒนธรรม และการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของเยาวชน เป็นต้น และในส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลซึ่งจะเป็นไปในลักษณะของการสังเกต การสำรวจ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และการจดบันทึกด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งได้แบ่งออกเป็นกลุ่มคนต่างๆ ดังต่อไปนี้ (1) กลุ่มบ้าน ซึ่งประกอบไปด้วย (1.1) กลุ่มผู้นำ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น (1.2) กลุ่มผู้อาวุโส ได้แก่ ผู้ที่ดูแลเรื่องความถูกต้องในการจัดงานประเพณี เป็นต้น (1.3) กลุ่มผู้รู้ในภูมิปัญญาต่างๆ ได้แก่ การต้องลาย การทำจองพารา และการหาของป่า เป็นต้น (1.4) กลุ่มเยาวชน ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านเมืองปอน และนักเรียนโรงเรียนขุนยวมวิทยา (1.5) กลุ่มคนทั่วไป ซึ่งเป็นผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมจากการดำเนินงานของชุมชน (2) กลุ่มวัด ได้แก่ ท่านเจ้าอาวาสวัดเมืองปอน เป็นต้น (3) กลุ่มโรงเรียน ได้แก่ คุณครูและผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนบ้านเมืองปอน และ (4) กลุ่ม อบต. ได้แก่ รองนายกและสมาชิก อบต. เมืองปอน โดยผู้ที่เข้าร่วมในการดำเนินงานทั้งหมดถือเป็นตัวแทนของประชากรในชุมชน ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 1,784 คน หรือคิดเป็นจำนวน 556 ครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านเมืองปอนหมู่ที่ 1 และ 2 ต.เมืองปอน อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน ซึ่งครอบคลุมเนื้อที่ประมาณ 6.26 ตร.กม

3. ผลการวิจัย

จากแนวทางการวิจัยข้างต้นนั้น จึงได้นำมาสู่การเรียนรู้ในการดำเนินงานอนุรักษ์ ซึ่งมีรายละเอียด ดังแผนภาพที่ 2 โดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอประเด็นการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้ (1) การสร้างความคุ้นเคยในการดำเนินงานร่วมกัน (2) การใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน และ (3) การสืบสานภูมิปัญญา การทำจองพารา โดยชุมชน

3.1 การทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยในการดำเนินงานร่วมกัน

ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นถึงทักษะที่จำเป็นต่างๆ ที่จะช่วยในการทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยในการดำเนินงานร่วมกับชุมชน ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.1.1 การทำความรู้จักชุมชน การทำความรู้จักชุมชนในช่วงแรกของผู้วิจัยนั้น เป็นความตั้งใจที่จะเรียนรู้ถึงวิถีการดำเนินชีวิตไปพร้อมๆ กับการดำเนินงานศึกษาความต้องการของชุมชน โดยการพักอาศัยและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับชุมชนอย่างเป็นลูกเป็นหลาน เช่น การเที่ยวข้าว การร่วมงานประเพณี การช่วยงานภายในบ้าน เป็นต้น พร้อมกับการเริ่มต้นทำความรู้จักพูดคุยกับตัวแทนของกลุ่มคนต่างๆ และด้วยการเข้าหาชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งได้ทำให้ผู้วิจัยสามารถที่จะเปิดใจรับฟังความคิดเห็นและมีการซักถามข้อมูลด้วยความรู้สึกที่ร่วมไปกับความต้องการของชุมชน ในขณะที่ชุมชนก็สามารถที่จะเปิดใจพูดคุยและแสดงความคิดเห็นในข้อกังวลและความภาคภูมิใจของตนเองได้อย่างตรงไปตรงมา จึงสามารถนำมาสู่การรับรู้ถึงความสนใจในเรื่องการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ กิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาที่สำคัญต่างๆ และพื้นที่ป่าไม้ เป็นต้น ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการเห็นคุณค่าความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนในเบื้องต้น ทั้งในด้านการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี องค์ประกอบทางกายภาพ และสภาพภูมิศาสตร์ในชุมชน

3.1.2 การติดต่อดำเนินงาน จากความสนใจในการอนุรักษ์ของชุมชนข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการพูดคุย สัมภาษณ์กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องต่างๆ เพื่อสังเกตถึงความต้องการในเรื่องการอนุรักษ์ โดยชาวชุมชนมีความเห็นว่าการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ นั้นยังขาดเป้าหมายในการดำเนินงานร่วมกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้มีการเตรียมการดำเนินกิจกรรม

การพูดคุยร่วมกันในเรื่องการสืบสานทางวัฒนธรรม ซึ่งได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินงานร่วมกันในเวลาต่อมา พร้อมกับ การเรียนรู้ถึงทักษะต่างๆ ในการติดต่อดำเนินงานร่วมกันกับชุมชน ซึ่งได้นำมาสู่ความมั่นใจในการดำเนินงานของผู้วิจัย และในขณะเดียวกันก็ทำให้ชุมชนเกิดความคุ้นเคยและมีความไว้วางใจในการดำเนินงานร่วมกันมากขึ้น เช่น ความจำเป็น ในการอธิบายถึงเป้าหมายของการดำเนินงานในทุกครั้งอย่างชัดเจน เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจและความต้องการที่จะดำเนินงาน ร่วมกันในครั้งต่อไป^๘ การให้เกียรติผู้อาวุโสในชุมชนด้วยการเข้าไปเชื้อเชิญให้มาร่วมในการดำเนินกิจกรรม ด้วยตัวเอง ในทุกครั้ง^๙ และการปรับแผนงานให้มีความเหมาะสมกับการดำเนินงานในพื้นที่ซึ่งค่อนข้างไกล ด้วยการเตรียม การดำเนินงาน ในพื้นที่ทั้งในช่วงก่อนและหลังการทำกิจกรรม

3.1.3 การดำเนินางพูดคุย การพูดคุยร่วมกันในเรื่องการสืบสานทางวัฒนธรรมพร้อมกับการทำหน้าที่ของผู้วิจัย ในการเป็นผู้ดำเนินางพูดคุย ได้ทำให้ชุมชนเกิดการแสดงความต้องการร่วมกันในเรื่องการเรียนรู้สืบทอดทางวัฒนธรรมของ กลุ่มเยาวชน พร้อมกับความต้องการแผนที่เพื่อการสื่อคุณค่าทางวัฒนธรรม และการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมด้วยวิธีการ แสดงความคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งได้นำมาสู่การพูดคุยร่วมกันอีกหลายครั้งในเวลาต่อมา พร้อมกับการเรียนรู้ถึงทักษะในการเป็น ผู้ดำเนินางพูดคุยของผู้วิจัยในการดำเนินงานครั้งนี้ ได้แก่ การคำนึงถึงวิธีการสร้างบรรยากาศในการพูดคุย ที่เป็นธรรมชาติ การสร้างแรงบันดาลใจและมุมมองใหม่ๆ การฟังอย่างจับประเด็น และการพูดสรุปใจความสำคัญ เป็นต้น ซึ่งได้ส่งผลทำให้ ชุมชนเกิดความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจร่วมกัน พร้อมกับเป็นการพัฒนาทักษะและความมั่นใจของผู้วิจัย ในการเป็นผู้ผลักดันให้เกิดการดำเนินงานร่วมกันในชุมชน

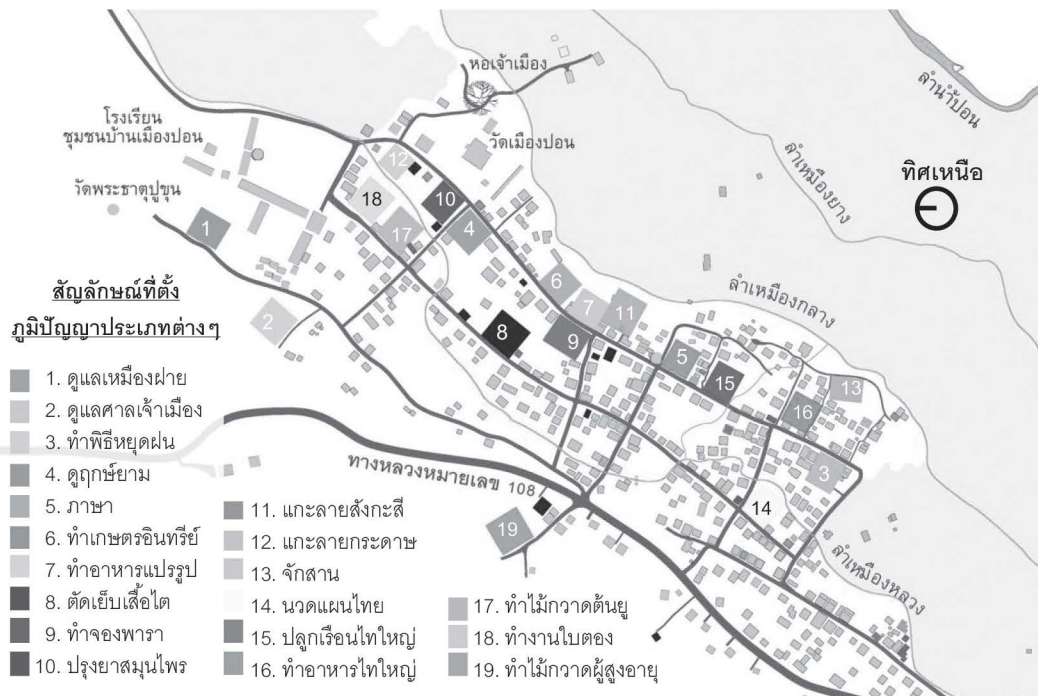
3.2 การใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน

เนื่องจากความต้องการร่วมของชุมชนดังกล่าวข้างต้นนั้น ยังไม่มีโจทย์ในการดำเนินงานอนุรักษ์อย่างเป็น รูปธรรม และทางชุมชนเองก็ได้แสดงความต้องการมีส่วนร่วมในเบื้องต้นด้วยวิธีแสดงความคิดเห็น ดังนั้นแผนที่ทางวัฒนธรรม จึงเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการระบุรายละเอียดคุณค่าและการเรียนรู้ในการดำเนินงานร่วมกันภายในชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ ดังต่อไปนี้

3.2.1 การหาโจทย์ ผู้วิจัยได้มีการนำแผนที่ชุมชนพื้นฐาน และสื่อวีดีโอ ที่นำเสนอคุณค่าทางวัฒนธรรมในชุมชน มาใช้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการหาโจทย์เพื่อการดำเนินงานอนุรักษ์ ซึ่งได้ทำให้เกิดการระบุ คุณค่าทางวัฒนธรรมในด้านภูมิปัญญาประเภทต่างๆ ที่มีในชุมชน โดยมีรายละเอียดดังรูปที่ 2 รวมทั้ง การแสดงความต้องการ สืบสานภูมิปัญญา การทำจองพารา ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงวิถีดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ในด้าน ความเชื่อและความศรัทธาทาง พระพุทธศาสนา พร้อมกับเอกลักษณ์ของชุมชนซึ่งแสดงออกผ่านลวดลายเครือเถา ในงานฉลุที่ใช้สำหรับประดับตกแต่ง จองพารา โดยในปัจจุบันแม้จะยังมีประเพณีการบูชาจองพาราร่วมกันที่วัดในช่วงเทศกาลออกพรรษาอยู่เป็นประจำทุกปี แต่จำนวนผู้ที่บูชาตามบ้านกลับลดน้อยลง ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึง การเปลี่ยนแปลงคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ในชุมชน นอกจากนี้กลุ่มคนทั่วไปต่างก็แสดงความสนใจในประเด็นการสืบสานภูมิปัญญาการทำจองพารา ด้วยการให้ความ ร่วมมือและความสามารถในการให้ข้อมูลในด้านต่างๆ เช่น ความเชื่อ การบูชา วิธีการทำ รวมทั้งความต้องการที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนที่เพื่อการท่องเที่ยว ชุดข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ของเยาวชน แนวคิดในการดำเนินงานอนุรักษ์ เครื่องมือสื่อคุณค่าทาง วัฒนธรรมประเภทวีดีโอ เพื่อประกอบการวางแผนงานในครั้งต่อไป

^๘ คำสอนของท่านเจ้าอาวาส วัดเมืองปอน เมื่อวันที่ 11 ม.ค. 2555 ในการอธิบายถึงเป้าหมายของการดำเนินงานกับชุมชน ก่อนที่จะมีการเริ่มต้น ดำเนินกิจกรรมในทุกครั้ง ด้วยการชี้แจงกับชุมชนว่า “วันนี้เรามารวมตัวกัน เพื่ออะไร”

^๙ พัทยา ภีระ (2557) ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ชาวไทใหญ่จะมีธรรมเนียมปฏิบัติในการเชื้อเชิญผู้ใหญ่ให้มาร่วมในงานบุญหรืองานมงคล ซึ่งเรียกว่า การบอกเตน (เตน หมายถึง เทียน) โดยในสมัยก่อนคนที่ไปบอกเตนจะถือแก้วไปหนึ่งใบ และยามที่ใส่เทียนไขทั้งหมดไว้ เมื่อทำการเชิญก็จะ หยิบเทียนไขขึ้นมาหนึ่งเล่มใส่ลงไปในแก้ว แล้วพูดว่า “มาบอกเตนค่ะ/ครับ” พร้อมทั้งแจ้งรายละเอียดวัน เวลา สถานที่ ในการจัดงานพิธี และ เมื่อคนรับบอกเตนรู้กำหนดการแล้วก็จะหยิบเทียนในแก้วออก จึงถือเป็นอันเสร็จพิธี ซึ่งในปัจจุบันประเพณีการบอกเตนจะนิยมเพียงใส่เทียนไข เล่มเล็กๆ ไว้ในซองบัตรเชิญเท่านั้น

รูปที่ 2 แผนที่ทางวัฒนธรรมในด้านภูมิปัญญาประเภทต่างๆ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2555

3.2.2 การวางแผน ผู้วิจัยได้กระตุ้นการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นของชุมชนในการวางแผนงาน โดยการนำเสนอตัวอย่างแผนการดำเนินกิจกรรมการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในด้านภูมิปัญญา การทำจองพารา ซึ่งเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของเยาวชน พร้อมกับการเชิญผู้เชี่ยวชาญในเรื่องกิจกรรมการเรียนรู้ของเยาวชนมาร่วมแลกเปลี่ยนด้วยวิธีการพูดคุยกลุ่มย่อย ซึ่งได้ทำให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมจากตัวอย่างแผนงานที่นำเสนอ ได้แก่ ความเห็นพ้องต้องกันถึงประเด็นความเหมาะสมของการจัดกิจกรรมการทำจองพารานอกช่วงเทศกาล ด้วยเหตุผลในเรื่องของการเรียนรู้และไม่ใช้การทำเพื่อนำไปใช้ การแสดงความต้องการให้กลุ่มเยาวชนได้เกิดการเรียนรู้ในการสื่อคุณค่าทางวัฒนธรรมด้วยทักษะในการเขียน การอ่าน และการนำเสนอเป็นหลัก รวมทั้งการให้ความร่วมมือในการเตรียมการดำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆ ได้แก่ การที่กลุ่มโรงเรียนได้ช่วยเสนอรายชื่อเด็กนักเรียน ที่จะมาเข้าร่วมทำกิจกรรม การให้บสนับสนุนในการทำกิจกรรมจากกลุ่ม อบต. เป็นต้น

3.2.3 การดำเนินกิจกรรม จากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนงานดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีการดำเนินกิจกรรมการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในด้าน ภูมิปัญญา การทำจองพาราในครั้งต่อมา โดยได้เน้นไปที่การสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชนในการเรียนรู้คุณค่าและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ การทำแผนที่เส้นทางจองพาราซึ่งเป็นการฝึกทักษะในการสังเกตสภาพแวดล้อม โดยรวมไปถึงบ้านและสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องในชุมชน การสัมภาษณ์ผู้รู้ซึ่งเป็นการฝึกทักษะในการสร้างความคุ้นเคยและการหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา การทำจองพารา ได้แก่ ความเชื่อ รูปแบบ วิธีการทำ และวัสดุที่ใช้ เป็นต้น การเดินป่าซึ่งเป็นการฝึกทักษะในการเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทางธรรมชาติที่รวมไปถึงไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุที่ใช้สำหรับทำจองพารา และการทำจองพาราซึ่งเป็นการฝึกทักษะการเรียนรู้ ในวิธีการทำผ่านการลงมือปฏิบัติ ดังรูปที่ 3 จากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว จึงได้ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน เกิดประสบการณ์เรียนรู้ ความสนิทสนม คุ้นเคย และความภาคภูมิใจร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การร่วมแรงร่วมใจในการสืบสานทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนต่อไปในอนาคต

รูปที่ 3 กิจกรรมการทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในด้าน ภูมิปัญญา การทำอาหาร
ที่มา: นายธีรยุทธ หล่อวงศ์ นายพุทธิวัฒน์ โชติวุฒินันท์ และ นายวุฒิชัย สมสุข, 2555

3.2.4 การสรุปผล จากการมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้นำผลจากการดำเนินกิจกรรม การทำแผนที่ทาง วัฒนธรรมในด้านภูมิปัญญาการทำอาหาร มาใช้เป็นเครื่องมือในกิจกรรมการสรุปผล เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นผู้ดำเนินงานอนุรักษ์ ได้แก่ แผนที่ทางวัฒนธรรม ชุดข้อมูลความรู้ สื่อวิดีโอ และแนวคิดในการขยายผลการดำเนินงานอนุรักษ์ภูมิปัญญา การทำอาหาร ดังตัวอย่างในรูปที่ 4 ซึ่งปรากฏว่า ชาวชุมชนได้แสดงความต้องการที่จะนำแผนที่และสื่อวิดีโอไปใช้ประโยชน์เพื่อการเรียนรู้และการประชาสัมพันธ์คุณค่าทางวัฒนธรรม รวมทั้งได้ช่วยทำการแก้ไขชุดข้อมูลความรู้ที่นำเสนอให้มีความเข้าใจถูกต้องตรงกัน นอกจากนี้ยังได้แสดงความต้องการที่จะเป็นผู้ริเริ่มดำเนินงานอนุรักษ์ โดยมีเป้าหมายที่จะกระจายการทำและเพิ่มปริมาณการบูชาอาหารในช่วงเทศกาลออกพรรษาที่กำลังจะมาถึงในปี นี้ ด้วยการจัดตั้งกลุ่มสืบสาน การวางแผนงานประชาสัมพันธ์ให้มีการบูชาและทำอาหารในชุมชน และการนัดหมายเพื่อวางแผนการทำงานร่วมกันในขั้นต่อไป รวมทั้งการให้ผู้วิจัยช่วยทำหน้าที่ในการประสานเรื่องความคืบหน้าและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินงานกับกลุ่มคนทั่วไปที่มีความสนใจ เพื่อโอกาสในการร่วมดำเนินกิจกรรมของคนในชุมชน

รูปที่ 4 แผนที่ทางวัฒนธรรมในด้าน ภูมิปัญญา การทำอาหาร
ที่มา: ผู้วิจัย, 2555

3.3 การสืบสานภูมิปัญญา การทำจองพารา โดยชุมชน

การดำเนินงานสืบสานภูมิปัญญาการทำจองพาราโดยชุมชน สามารถนำมาสู่การอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ด้วยลักษณะการดำเนินงานและผลการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.3.1 ลักษณะการดำเนินงาน จากการสังเกตและติดตามการดำเนินงานสืบสานภูมิปัญญาการทำจองพารา โดยชุมชน ดังรูปที่ 5 ได้ทำให้ผู้วิจัยเกิดการเรียนรู้ถึงลักษณะในการดำเนินงานและการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

รูปที่ 5 การดำเนินงานสืบสานภูมิปัญญา การทำจองพาราโดยชุมชน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2555

(1) การดำเนินงานด้วยคุณค่าความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐานในชุมชน ในช่วงภายหลังจากการดำเนินงานประชาสัมพันธ์ ชาวชุมชนจึงได้มีการนำความคิดเห็นของคนทุกกลุ่มมาใช้ในการวางแผนงานร่วมกัน ด้วยพื้นฐานในการให้ความเคารพนับถือผู้อาวุโส และความสนิทสนมกันอย่างเครือญาติภายในชุมชน จนกระทั่งได้นำมาสู่การตกลงร่วมกันที่จะฝึกหัดทำจองพาราภายในกลุ่มดำเนินงาน เพื่อให้เกิดการกระจายการทำจองพาราในชุมชนด้วยคุณค่าในด้านความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา และทักษะความสามารถในการถ่ายทอดเป็นสำคัญ โดยได้มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ ในการดำเนินงานด้านต่างๆ ด้วยความเข้าใจในความสามารถ บทบาท และภาระหน้าที่ในการประกอบอาชีพของผู้ร่วมงาน เช่น การให้ผู้รู้เป็นผู้กำหนดวันที่จะสอนทำจองพารา การเข้าป่าเพื่อเตรียมวัสดุไม้ไผ่โดยผู้ใหญ่บ้านทั้งหมู่ 1 และหมู่ 2 เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการทางสังคมรูปแบบใหม่ของการทำจองพาราร่วมกันในชุมชน¹⁰

(2) การสร้างการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ภายหลังจากที่กลุ่มดำเนินงาน ได้มีความชำนาญในการทำจองพารามากขึ้นแล้ว จึงได้เปิดโอกาสให้กลุ่มคนทั่วไปและกลุ่มเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้ ในการหัดทำจองพาราตามความสนใจและความถนัดในส่วนต่างๆ ซึ่งได้แก่ การจักตอก การสร้างโครง การออกแบบลวดลาย การตั้งลาย และการตกแต่งประดับโครงจองพารา เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีการสร้างช่องทางความร่วมมือด้วยวิธีการต่างๆ ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ ฝึกหัดทำจองพารา อันเนื่องมาจากความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิตและความต้องการของกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ การช่วยกันเตรียมวัสดุไม้ไผ่ไว้ให้สำหรับผู้ที่ไม่สะดวกจะเข้าป่าไปหาไม้ด้วยตนเอง การรับบริจาคและการแจกจ่ายวัสดุจำพวกกระดาษสี เชือกฟาง และอื่นๆ สำหรับผู้ที่ต้องการ การแจกชิ้นส่วนลวดลายฉลุสำหรับผู้ที่ไม่สามารถสร้างชิ้นส่วนประดับจองพาราขึ้นไว้ใช้เองได้ และการทำบุญด้วยการสั่งทำจองพาราเพื่อนำกลับไปบูชาที่บ้าน เป็นต้น

¹⁰ จากเดิมที่ในชุมชนจะมีกระบวนการทำจองพาราในลักษณะต่างๆ ได้แก่ การรวมกันทำที่วัดเพื่อไว้ใช้สำหรับบูชาร่วมกัน การทำเองเพื่อไว้ใช้สำหรับบูชาที่บ้าน และการทำขายโดยผู้รู้ที่ประกอบอาชีพทำจองพาราในชุมชน

3.3.2 ผลการอนุรักษ์ การดำเนินงานสืบสานภูมิปัญญาการทำจองพาราโดยชุมชนดังกล่าว ได้นำมาสู่ผลการอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังรูปที่ 6 ซึ่งเป็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และวิถีการดำเนินชีวิต พร้อมด้วยความเข้าใจในการดำเนินงานร่วมกัน ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

รูปที่ 6 ผลการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ผ่านการสืบสานภูมิปัญญา การทำจองพารา
ที่มา: พุทธิวัฒน์ โชติคุณวัฒน์, 2555

(1) สภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรม การสืบสานภูมิปัญญา การทำจองพารา ได้นำมาสู่การอนุรักษ์กิจกรรมในการบูชาจองพาราและสภาพแวดล้อมของชุมชนในช่วงเทศกาลออกพรรษา ด้วยการบูชาจองพาราในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ จองยอด¹¹ จองปีต๋าน¹² จองผาसान¹³ เป็นต้น ซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างน้อยสองเท่าจากในปีที่ผ่านมา จึงได้ส่งผลทำให้บรรยากาศในการบูชาจองพาราตามบ้านเรือนในชุมชนได้กลับมาคึกคักอีกครั้ง โดยชาวชุมชนจะนิยมวางจองพาราที่บริเวณหน้าต่างหรือระเบียงใต้ชายคาบ้าน รวมไปถึงบริเวณหน้าบ้านใกล้กับริมถนน ตั้งแต่ในช่วงเย็นของ วันก่อนออกพรรษา พร้อมกับการจุดไฟเทียนในช่วงเวลากลางคืนเพื่อทำการบูชาพระพุทธเจ้าเป็นเวลาประมาณหนึ่งสัปดาห์ แล้วจึงนำจองพาราไปทิ้งบริเวณริมถนน ตามป่า หรือทุ่งนา เพื่อจะได้ทำขึ้นใหม่สำหรับบูชาในปีต่อไป

(2) คุณค่าความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐาน การดำเนินงานในครั้งนี้ได้ทำให้เกิดการอนุรักษ์คุณค่าความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐานที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในด้านต่างๆ โดยเป็นการสืบทอดคุณค่าในด้านความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ด้วยความต้องการให้กลุ่มเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้ในการทำจองพาราด้วยความสนใจการรักษาคุณค่าความสามัคคีของคนในชุมชน ด้วยการสร้างวิธีการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน และการอนุรักษ์คุณค่าของสภาพแวดล้อม ด้วยความต้องการสืบสานภูมิปัญญาการทำจองพารา ซึ่งได้ส่งผลต่อการสร้างรายได้ให้กับผู้ที่ประกอบอาชีพทำจองพาราและผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งยังเป็นการสนับสนุนในเรื่องการท่องเที่ยวภายในชุมชน

(3) ความเข้าใจในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในเชิงปฏิบัติที่ผ่านมา ได้ทำให้ชาวชุมชนเกิดความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินงานอย่างชัดเจนในด้านต่างๆ ได้แก่ เป้าหมาย วิธีการ และปัจจัยความสำเร็จ เป็นต้น โดยในการกระจายการทำและการบูชาจองพารานั้นได้เป็นไปเพื่อการสืบทอดความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ด้วยวิธีการทำงานที่เน้นเรื่องการรักษาความสามัคคีของคนในชุมชน จึงสามารถทำให้เกิดวิธีการมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ

¹¹ จองยอด เป็นจองพาราขนาดใหญ่ที่มีความสูงตั้งแต่ 3.50 เมตรขึ้นไป และมียอดปราสาทที่เลียนแบบมาจากรูปทรงหลังคาสถาปัตยกรรมไทใหญ่ ซึ่งมีตั้งแต่ชั้นเดียวไปจนถึงเก้าชั้น จึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่มีความประณีตและสวยงามที่สุด โดยจะนิยมตั้งบูชาที่วัดเป็นส่วนใหญ่เพื่อให้เกิดความศรัทธาและความสามัคคีในการมาร่วมทำบุญ

¹² จองปีต๋าน เป็นจองพาราขนาดกลางที่มีโครงสร้างแบบไร้ออดและมีลวดลายประดับที่เรียบง่าย ชาวบ้านทั่วไปจึงสามารถทำขึ้นเองได้โดยในบางครั้งก็จะนิยมรวมกลุ่มกันทำที่บ้านเพื่อน และด้วยความเชื่อที่ว่าเมื่อได้ทำบุญกับส่วนรวมแล้วก็ต้องทำบุญไว้ให้ตนเองด้วยจึงเป็นรูปแบบที่นิยมสร้างขึ้นเพื่อใช้สำหรับบูชาตามบ้านทั่วไป

¹³ จองผาसान เป็นจองพาราที่ส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็ก โดยเกิดจากการนำดอกมาสานด้วยรูปแบบที่เรียบง่าย ชาวบ้านทั่วไปจึงสามารถทำขึ้นเองได้

และสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้การดำเนินงานในครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ คือ การร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน นอกจากนี้ทางชุมชนยังสามารถแสดงความคิดเห็นในการพัฒนาการดำเนินงาน ด้วยความต้องการที่จะขยายกลุ่มคนที่บูชาของพาราไปสู่กลุ่มผู้ที่มิอาชีพทางานประจำ การพัฒนาการมีส่วนร่วมเรียนรู้ทั้งในด้านวิธีการ ความหมาย และรายละเอียดในส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และการนำวิธีการสืบสานภูมิปัญญาการทำของพาราไปใช้กับการอนุรักษ์ ทางวัฒนธรรมในด้านอื่นๆ เช่น การต้องลาย¹⁴ เป็นต้น

4. การอภิปรายผล การวิจารณ์และสรุป ข้อเสนอแนะ

จากการนำเสนอประเด็นการเรียนรู้ในเชิงปฏิบัติการในระหว่างการดำเนินงานต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น จึงได้นำมาสู่การสรุปประเด็นการเรียนรู้จากผลการดำเนินงาน อย่างเป็นลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

4.1 ความต้องการอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีในชุมชน การทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยในการดำเนินงานร่วมกัน ได้ทำให้เกิดการรับรู้ถึงความต้องการร่วมของชุมชนในเรื่องการสืบสานทางวัฒนธรรมของกลุ่มเยาวชน พร้อมกับความต้องการแผนที่เพื่อการสื่อคุณค่าทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมงานบุญประเพณี การประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาที่สำคัญประเภทต่างๆ และการพึ่งพาทรัพยากรที่ได้จากพื้นที่ป่าไม้เพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงความต้องการอนุรักษ์คุณค่าขององค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชน ได้แก่ องค์ประกอบทางกายภาพที่เกิดจากภูมิปัญญา ความรู้ประเภทต่างๆ พื้นที่ป่าไม้ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่สำคัญในชุมชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินกิจกรรมในด้านงานบุญ ประเพณี อันเนื่องมาจากคุณค่าความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐานที่เด่นชัดในด้านความเชื่อ ความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาของคนในชุมชน

4.2 การเรียนรู้ในการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทำแผนที่ทางวัฒนธรรมในด้านภูมิปัญญา การทำของพารา ได้เป็นการสะท้อนถึงคุณค่าในด้านความเชื่อ ความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ที่ส่งผลต่อคุณค่าในด้านความสามัคคีของคนในชุมชน โดยได้ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการเชื่อมโยงองค์ประกอบทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมผ่านภูมิปัญญา การทำของพารา ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และสภาพแวดล้อมในชุมชน เข้ากับความต้องการของชุมชน ในด้านต่างๆ ได้แก่ การอนุรักษ์ การเรียนรู้ การสื่อคุณค่า และการท่องเที่ยว ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ของเยาวชนที่ก่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ แนวคิดในการสืบสาน ขุดข้อมูลความรู้ สื่อวิดีโอ และแผนที่ทางวัฒนธรรม จนกระทั่งชาวชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในการเริ่มเป็นผู้ดำเนินงานอนุรักษ์ด้วยตนเองในระยะต่อไป

4.3 การอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม การสืบสานภูมิปัญญาการทำของพาราโดยชุมชน ถือได้ว่าเป็นการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชน ด้วยคุณค่าความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการทางสังคมในด้านต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรมในเบื้องต้น โดยได้ทำให้เกิดการสืบทอดคุณค่าทางความเชื่อ ความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ด้วยความสามัคคีของชาวชุมชนในการมีส่วนร่วมกระจ่ายการทำและการบูชาของพารา ซึ่งได้ส่งผลต่อการอนุรักษ์บรรยากาศและสภาพแวดล้อมของชุมชนในช่วงเทศกาลออกพรรษา ไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ร่วมกันในการดำเนินงานอนุรักษ์ การให้อาสาสมัครกลุ่มเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกับผู้ใหญ่ในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี การสื่อคุณค่าของคนในชุมชนผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรม รวมทั้งการส่งเสริมบรรยากาศในเรื่องการท่องเที่ยวและการสร้างรายได้ภายในชุมชน

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมีข้อเสนอแนะในการพัฒนาการดำเนินงาน เพื่อการอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนต่อไปในอนาคต โดยได้แบ่งออกเป็นหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

¹⁴ การต้องลาย คือ การดอกลวดลายลงบนแผ่นวัสดุประเภทต่างๆ ได้แก่ กระดาษ สังกะสี เป็นต้น เพื่อสำหรับใช้ในงานประดับตกแต่งซึ่งรวมไปถึงการทำของพารา โดยถือว่าเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญอีกประเภทหนึ่งในชุมชน

(1) บทบาทการเป็นผู้ประสานงาน บทบาทการเป็นผู้ประสานงานของนักวิจัยในฐานะคนภายนอกซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงความสามัคคีของคนภายในชุมชน โดยการสร้างทัศนคติที่ดีในการดำเนินงานร่วมกันด้วยการสร้างการรับรู้ในประเด็นความต้องการที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน และความเคารพในมุมมองความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมทั้งความเข้าใจในความสามารถ บทบาทและหน้าที่ของคนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเอื้อให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมรวมทั้งโอกาสในการดำเนินงานร่วมกันในอนาคต

(2) เครื่องมือในการดำเนินงาน เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินงานซึ่งมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในครั้งนี้ ได้เป็นไปเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมเพื่อความสามารถในการดำเนินงานด้วยตัวเองในที่สุด ดังนั้นผลที่เกิดขึ้นจึงมีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแต่เพียงในเบื้องต้นเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น แผนที่ ทางวัฒนธรรมและชุดข้อมูลความรู้ในด้านภูมิปัญญาการทำของพารา ซึ่งสามารถจะทำการพัฒนาต่อเพื่อนำไปใช้จริงตามความต้องการของชุมชนในด้านต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการจัดทำของพารา ซึ่งสามารถจะพัฒนารายละเอียดในการเรียนรู้ให้มีความชัดเจนและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

(3) ประเด็นในการดำเนินงาน เนื่องจากคุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมเกิดจากความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ผู้ที่สนใจจึงสามารถที่จะพิจารณาถึงประเด็นในการดำเนินงานจากภูมิปัญญาที่สำคัญประเภทต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะในส่วนที่แสดงออกถึงลักษณะทางกายภาพหรือมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างชัดเจน ได้แก่ การทำการเกษตร การดูแลเหมืองฝาย การปลูกเรือนไทใหญ่ และการหาของป่า เป็นต้น เพื่อการอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

(4) แนวทางการดำเนินงาน การดำเนินงานโดยชุมชนที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ เกิดจากการมีส่วนร่วมเรียนรู้ ในการดำเนินงานในระยะต่าง ๆ อย่างเป็นลำดับขั้นตอน ดังนั้นการพัฒนาการดำเนินงานอนุรักษ์คุณค่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต จึงควรเป็นไปในลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ในการสืบสานภูมิปัญญาประเภทต่าง ๆ ที่มีในชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับคุณค่าความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐานและความต้องการทางสังคมในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมความสามารถในการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ และความเข้าใจในการดำเนินงาน ได้อย่างชัดเจนและเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

- กมล สดประเสริฐ. 2540. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ.
- จำเริญ จิตรหล่ง. 2553. วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนางานสาธารณสุข. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ มิถุนายน 12, 2556, เข้าถึงได้จาก: http://210.246.188.55/trang1/news_file/p17768871754.doc.
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. 2544. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2(7): 61-73.
- ธวัช วารินทร์ ให้สัมภาษณ์, 30 ตุลาคม 2553. นางสาวเกศรา เชียงหวอง ผู้สัมภาษณ์. ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านเมืองปอน. บ้านเมืองปอน อ.ขุนยวม จ. แม่ฮ่องสอน.
- ผ่องพรรณ ตริยมงคลกุล. 2553. การออกแบบการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พรรณิดา ชนธพัทธ์. 2554. การคงอยู่ของประเพณีพิธีกรรมของชาวไทยใหญ่ ในตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. ในมนธรา ราโท (บรรณาธิการ), อัตลักษณ์ไทใหญ่ในกระแสความเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัทยา กิระ ให้สัมภาษณ์, 3 มีนาคม 2557. นางสาวเกศรา เชียงหวอง ผู้สัมภาษณ์. ธรรมเนียมปฏิบัติของชาวไทยใหญ่ในการเชื้อเชิญผู้อาวุโสให้มาร่วมในงาน. บ้านขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน.
- พันธุ์ทิพย์ รามสูต. 2540. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.

- เพียรกานต์ วงศ์วานิชย์ศิลป์. 2550. แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชนคลองบางน้อย จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่งตะวัน อ่วมอินทร์. 2555. **ดูคนโตทำตาด่านผ่านปอยส่างลอง**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ ตุลาคม 8, 2558, เข้าถึงได้จาก: http://www.sac.or.th/main/content_detail.php?content_id=231.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2551. **คู่มือจุกคิด: ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนึกของท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2554. **การศึกษาสังคมไทยผ่าน “ภูมิวัฒนธรรม”**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม 17, 2556, เข้าถึงได้จาก: <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=84>.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2548. **ระบบเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม**. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ พฤษภาคม 23, 2556, เข้าถึงได้จาก: <http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~pwannasi/article.ht>.
- สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดแม่ฮ่องสอน. 2552. **โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาบ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย.
- Lennon, J. and Mathews, S. 1996. **Cultural Landscape Management**: Cultural Heritage Working Group in The Australian Alps Liaison Committee.